

JAURÈS, JEAN

**Den idealistiska historieuppfattningen : ett
föredrag / övers. från franskan av Arthur
Engberg**

Stockholm : Tiden
1917

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

JANRÉS

Felms.
(Bri)

JEAN JAURÈS

DEN IDEALISTISKA
HISTORIEUPP-
FATTNINGEN

ETT FÖREDRAG

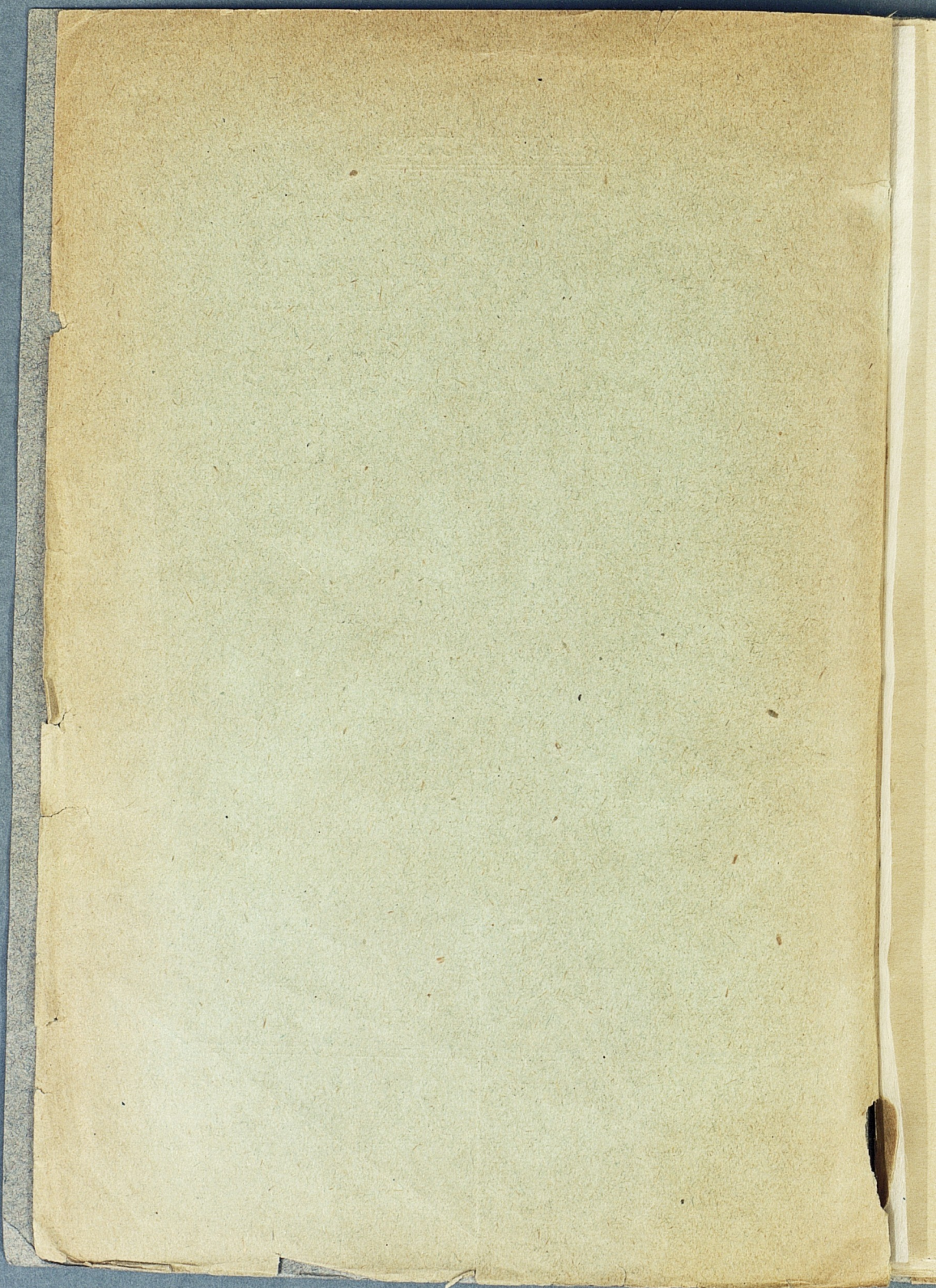
ÖVERSÄTTNING FRÅN FRANSKAN

AV

ARTHUR ENGBERG

STOCKHOLM 1917 · TIDENS FÖRLAG

Pris 25 öre.

JEAN JAURÈS

DEN IDEALISTISKA
HISTORIEUPP-
FATTNINGEN

ETT FÖREDRAG

ÖVERSÄTTNING FRÅN FRANSKAN

AV

ARTHUR ENGBERG

STOCKHOLM 1917 · TIDENS FÖRLAG

STOCKHOLM 1917.
Stockholms Bokindustri A.-B:s Boktr.

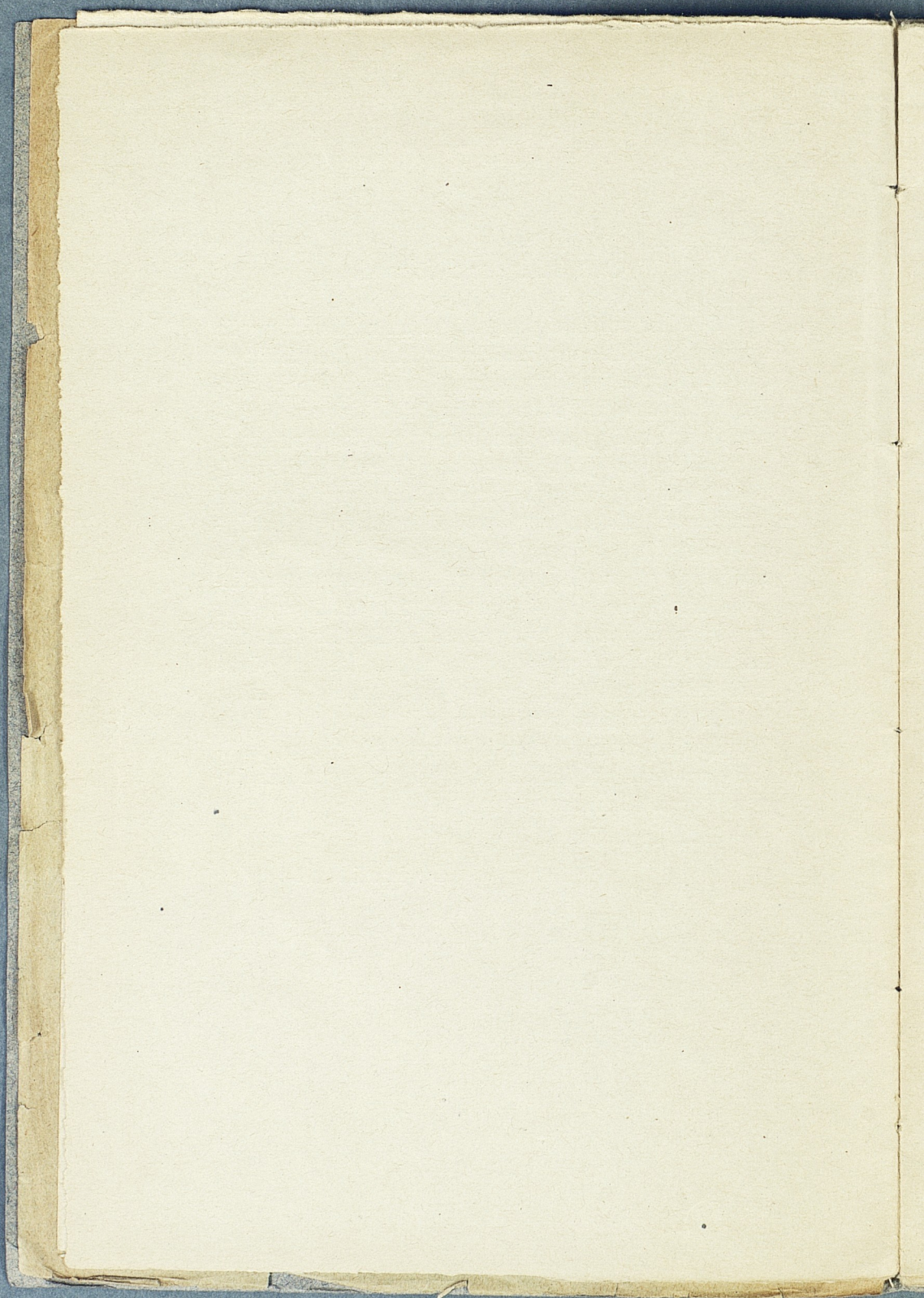

Översättarens förord.

Det har varit mig angeläget att med vårt partis upplysningslitteratur införliva denna lilla skrift. I den strid, som inom socialdemokratien stått och alltjämt står om den marxistiska åskådningen, förtjänar detta inlägg av den store franske politikern allt beaktande. Jean Jaurès var icke blott ett politiskt geni av sällsynt storhet, han var även en tänkare av mindre vanliga dimensioner. I föreliggande skrift har han gjort ett originellt försök att åvägabringa en försoning mellan den materialistiska historieuppfattningen och den idealism, som var kärnan i hans livssyn. Hans försök kan diskuteras, och vägande invändningar kunna göras mot både hans tolkning av marxismens verkliga innebörd och hans teori om människans teleologiska bestämdhet av rättvisans idé, men djärvheten, snillrikheten och originaliteten i tankegången lär ingen kunna förneka.

Stockholm den 18 januari 1917.

Översättaren.

Medborgarinnor och Medborgare!

Jag får först anhålla om allt edert tålmod, ty det är med en rent teoretisk utredning jag i afton skall sysselsätta mig inför eder. Jag vill också redan från början förebygga ett missförstånd från eder sida, som skulle kunna komma därav att jag redan för några månader sedan talat över det ämne, som jag nu skall behandla. Jag gav då en framställning av den materialistiska historieuppfattningen, förklaringen av historien och dess utveckling enligt Marx, och jag lät mig därvid angeläget vara att bekräfta den marxistiska teorien så att det kunde se ut som om jag utan något förbehåll gav den min anslutning.

Denna gång däremot vill jag visa, att den materialistiska historieuppfattningen icke utesluter den idealistiska. Och eftersom man i denna andra del av min framställning kunde förlora ur sikte styrkan i de skäl, jag givit till förmån för Marx' teori, så får jag bedja eder — för att intet missförstånd må finnas angående min totaluppfattning — att låta de båda delarna av den framställning, vi nödgats tudela, korrigera och komplettera varandra.

För några månader sedan visade jag, att man kunde tolka alla historiens företeelser utifrån den materialistiska historieuppfattningen, som, i förbigående sagt, ingalunda är liktydig med den fysiologiska materialismen. Marx påstår visst icke, att varje företeelse på medvetandets och tankens område kan förklaras genom blotta grupperingar av materiella molekyler. Denna hypotes ha Marx och sedermera Engels karakteriserat som metafysisk, och den är förkastad både av den naturvetenskapliga och spiritualistiska skolan.

Den materialistiska historieuppfattningen är ej heller liktydig med vad man understundom benämner den etiska materialismen, d. v. s. underordnandet av all människans verksamhet under tillfredsställandet av de fysiska behoven och under strävan efter individuellt välbefinnande. Tvärtom. Om ni kommer ihåg, huru Marx i »Kapitalet» bedömer den engelska utilitarismen och huru han talar nedsättande och föraktfullt om dessa utilitarismens teoretiker, såsom Jeremias Bentham, som påstå, att människan alltid i sitt handlande medvetet fullföljer ett personligt intresse, då inser ni, att det inte finns något gemensamt mellan de båda åskådningarna. Det är fastmer det motsatta förhållandet. Ty just därför att Marx anser, att känslor och tankeyttringarna äro hos människan bestämda av strukturen hos de ekonomiska förhållandena i det samhälle, vari hon lever, låter han individens handel och vandel bestämmas av sociala, kollektiva, historiska krafter, vilkas makt nedslår de indivi-

duella och egoistiska bevekelsegrundernas makt. Vad han påstår är, att det väsentliga i historien är de ekonomiska förhållandena, människornas inbördes produktionsförhållanden.

Det är därför att människorna äro förbundna med varandra genom den eller den ekonomiska samhällsformen, som ett samhälle har den eller den karaktären, den eller den livsåskådningen, den eller den moralen, och som det ger den eller den riktningen åt sina förehavanden. Men vidare. Enligt Marx är det icke en abstrakt rättfärdighetsidé eller abstrakt rättsidé, som bestämmer människornas strävan. Deras strävan bestämmes därav, att den dem emellan formade samhällsordningen i ett givet historiskt ögonblick på grund av produktionsförhållandena befinnes vara ett ohållbart system, som måste ändras för att bereda rum åt andra system. Och det är denna avlösning av ett system genom ett annat, t. ex. människoätandet genom slaveriet, som genom en naturlig korrespondens drar med sig en motsvarande omvandling i de politiska, moraliska, estetiska, vetenskapliga och religiösa åskådningarna. Sålunda är enligt Marx historiens innersta och djupaste drivkraft de ekonomiska intressenas organisationssätt.

Beteckningen »materialistisk historieuppfattning» förklaras alltså därmed, att människan icke ur sin hjärna hämtar en fix och färdig rättfärdighetsidé, utan får nöja sig med att i hjärnan, i sin cerebrala substans, reflektera produktionsförhållandena.

Gentemot den materialistiska historieuppfattningen står den idealistiska under mångahanda former. Jag definierar den sålunda: Den idealistiska historieuppfattningen är den historieuppfattning, enligt vilken mänskligheten alltifrån sin begynnelse har så att säga en dunkel idé, en första aning om sin bestämmelse, sin utveckling.

Före den historiska erfarenheten, före danandet av den eller den ekonomiska ordningen bär mänskligheten inom sig grodden till en idé om rättfärdighet och rätt, och det är detta anade ideal den eftersträvar från civilisationens lägre till dess högre former. Och när den strävar framåt, så sker detta icke på grund av produktionssättens mekaniska och automatiska omvandling, utan under det dunkelt eller klart uppfattade inflytandet av detta ideal.

Sålunda varder idén själv utvecklingens och handlandets princip, och det är så långt ifrån att de intellektuella begreppen härröra ur ekonomiska förhållanden, att det tvärtom är de ekonomiska förhållandena, som så småningom i verkligheten och i historien tolka och förkroppsliga mänsklighetens ideal.

Så ter sig — bortsett från de otaliga formler, vari de olika filosofiska eller religiösa systemen skrudat denna teori — den idealistiska historieuppfattningen. Och, medborgare, dessa två uppfattningar, som synas utgöra varandras motsatser och som synas utesluta varandra — jag skulle nästan vilja påstå, att de i själva verket i det modärna

medvetandet nära nog smält samman och förenats. I själva verket finns det icke en enda idealist, som icke medger, att man icke skulle kunna förverkliga ett högre mänskligt ideal utan en föregående omvandling av den ekonomiska organismen. Och å andra sidan finns det få anhängare av den materialistiska historieuppfattningen, som försmå att vädja till rättvisans och rättens idé och som i det framtida socialistsamhället endast se den nödvändiga och ödesbundna konsekvensen av den ekonomiska utvecklingen utan att i detta framtida socialistsamhälle hälsa ett högsta förverkligande av rättvisan och rätten.

Ligger häri någon motsägelse? Marx ville alltid hålla hårt på sin teoris något stränga oantastlighet, och han hade endast hån för dem som förmenade, att en vädjan till rättvisans rena idé skulle innebära ett krafttillskott till den ekonomiska revolutionen och den socialistiska rörelsen. Han hade endast hån för dem som — för att använda hans egna ord — över historiens verklighet, över själva det faktiskas kropp vilja kasta ett slags slöja, vävd av dialektikens immateriellaste trådar, broderad med retorikens blommor och fuktad med sentimentalitetens dagg.

För oss gäller det nu att undersöka, om denna försoning mellan den materialistiska och idealistiska historieuppfattningen, som i vårt land i själva verket kommit till stånd genom en måhända blind instinkt hos det socialistiska medvetandet, är teoretiskt och doktrinärt möjlig, eller om här föreligger

en olöslig motsägelse, om vi äro tvungna att träffa ett avgörande val mellan de båda uppfattningarna, eller om vi logiskt och förnuftigt kunna betrakta dem som två olika sidor av en och samma sanning.

Det är mig omöjligt att lösa denna speciella fråga utan att förknippa den med ett allmännare spørsmål, utan att framställa, huru, enligt mitt sätt att se, själva kunskapsproblemet i våra dagar står för människoanden. Utifrån min egen ståndpunkt säger jag och tror mig kunna fastslå, att det mänskliga tänkandets strävan sedan fyra sekler, sedan renässansen, är riktad på försoningen, syntesen av motsatserna, ja, kontradiktoriska motsatserna. Det är denna strävan, som kännetecknar och karakteriserar hela den filosofiska och intellektuella utvecklingen.

Renässansen stod inför en till synes olöslig motsats: den inrotade kristna anden och den vaknande antika anden. Den antika anden var snarare en kult än ett anammande: dyrkan av naturen. Den kristna anden, det var fördömandet, negerandet av naturen.

Så stodo vid medeltidens utgång de tänkande människorna inför ett motsägelsefullt andligt arv, en dualism, som det gällde att försona och återföra till enhet.

Problemet försvarades i all synnerhet genom den vetenskapliga andans och experimentalvetenskapernas framsteg, ty genom det allvarliga, positiva studiet av naturföreteelserna, genom tillämpningen av mekaniken och matematiken på utför-

skandet av naturkrafterna, förlorade naturen denna skönhetens trollmakt, detta sken av ett förborgat och gudomligt liv, som den haft för antikens människor.

Å ena sidan måste den antika naturuppfattningen försonas med den kristna. Å andra sidan måste en försoning åvägbringas mellan naturen, sådan den nya vetenskapen fattade den, naturen alltså såsom en enkel kedja av företeelser, bestående av rent mekaniska nödvändigheter, och människoandens fria strävan.

Det var Descartes, som först med en enastående konstnärlig metod började — liksom den kristne — sluta in sig i medvetandets inre, förneka den yttre verkligheten och utesluta naturen som ett problematiskt spöke.

Utifrån det blotta konstaterandet av sitt tänkande återfann han gudsidén och förverkligade sålunda denna isolering av medvetandet och gud, som jämte förnekandet av naturen är kristendomens kännemärke.

Sedan han sålunda skapat sig en första visshet och en första metod, tillrättalade han inte helt enkelt sitt inre liv, såsom den kristne gjorde, utan strävade att få en säker kunskap om naturen. På så sätt passerade han först den kristnes stadium och begagnade det endast för att grundlägga den positiva, experimentella och deduktiva vetenskapen.

Hos Leibniz finner ni samma strävan att återföra människan och naturen till en enhet genom

att visa, att det överallt, till och med i de rent materiella krafterna, till och med i detta bord, till och med i denna mark, på vilken vi trampa, finns något som är analogt med anden: längtan, själva skönhetssinnet, harmoniska, matematiska och bestämda förhållanden i fysikens lagar och kemiens föreningar. Det är här samma försoning mellan den universella determinismen och den universella friheten.

Å ena sidan försäkrar han, att det i hela världen inte finns en rörelse, som icke i det oändliga är förbunden med andra rörelser.

Den rörelse, som jag i detta ögonblick åstadkommer i luften genom min röst, är följden av otaliga föregående rörelser, och denna rörelse själv skall återverka i det oändliga, omärkligt sätta själva väggarna till detta rum i rörelse, genom dem den yttre atmosfären och därifrån fortplanta sig under dunkla former, vilka vi icke kunna följa men vilka ingenting kan hindra. Sålunda kunna vi inte åstadkomma en enda rörelse, rubba ett enda sandkorn utan att ändra hela universiums jämvikt. Men på samma gång som denna förbindelse mellan rörelser, fenomen och fakta är universiell och obegränsad, finns det inte en enda kraft som verkar genom yttre tvång. När en biljardboll stöter till en annan, sättes den senare i rörelse, men den gör det endast enligt vissa elasticitetslagar, som äro säregna för densamma och följa av dess sammansättning, och denna rörelse, som tycks komma utifrån, framspringer in-

ifrån: det är på en gång kontinuitet och absolut spontaneitet.

För Spinoza fanns samma försoning mellan naturen och gud, mellan faktum och idé, mellan våld och rätt.

För Kant bestod, som ni alla vet, filosofiens problem uttryckligen i att finna syntesen mellan de motsägelser, som tränga sig på människoanden: Är universum ändligt eller oändligt? Är tiden ändlig eller oändlig? Är orsaksserien ändlig eller oändlig? Är allting underkastat den universella och orubbliga nödvändigheten eller finns det rum för mänskliga handlingars frihet?

Mellan alla dessa teser och antiteser, negationer och affirmationer vacklar människoanden.

Den kantska filosofiens strävan är helt och hållet riktad på lösningen av dessa motsägelser, dessa fundamentala antinomier.

Slutligen är det Hegel, som ger formeln för detta långvariga arbete, i det han säger, att sanningen ligger i motsägelsen. De som sätta en tes utan att mot den sätta en antites, de bedraga sig, de äro lekbollar för en inskränkt, bedräglig logik. I naturen, i verkligheten genomtränga faktiskt motsatserna varandra. Det ändliga t. ex. och det oändliga genomtränga varandra. Denna bordskiva är begränsad, det är en inskränkt yta, och likväl kan jag inom denna ytas gränser rita figurer på figurer i det ändlösa. Om ni därför påstår, att denna yta är begränsad, säger ni endast en del

av sanningen, far ni vilse: den är på en gång ändlig och oändlig.

Likaså tar ni fel, om ni skiljer det förnuftiga från det verkliga och det verkliga från det förnuftiga.

Vanligtvis förmenar man, att därför att en sak är, den därför avviker från idealet, att det t. ex. icke kan finnas en absolut skönhet eller en absolut sanning. Man förmenar, att idealet endast kan vara ett begrepp och att det förringas i det att det förverkligas. Detta är godtyckliga och falska förutsättningar. Allt som är förnuftigt får med nödvändighet sitt uttryck i livet. Det finns ingen förnuftig idé, som icke kan omsättas i verklighet, och det finns icke en enda verklighet, som icke kan återföras till en idé och begreppsmässigt uttryckas.

Denna storartade formel för motsatsernas syntes, för försoningen mellan motsägelserna genom det verkligas och idealas identitet, har utövat ett djupgående inflytande.

Vi säga inte längre, att den eller den historiska perioden endast är en period av barbari, vi säga: allt som är, och allt som varit, det har, endast därför att det är och har varit, sin förnuftiga mening och sin rot i förnuftet, men det är och var icke det fullkomliga förnuftet.

Jag anser det vara överflödigt att erinra marxister om att Marx var Hegels andliga lärjunge. Han förklarar det själv, han tillkännager det i sin inledning till »Kapitalet» (och i enlighet med

den böjelse, som driver en människa, som levat länge, att återvända till sin utgångspunkt, synes Engels sedan flera år tillbaka vara sysselsatt med ett grundligt studium av Hegel själv). Det föreligger en slående tillämpning av denna motsatsformel, när Marx konstaterar klassernas antagonism, det ekonomiska krigets stadium, som ställer kapitalistklassen mot proletärklassen. Eftersom denna antagonism är född under kapitalismens regim, under en krigets och tvedräktens regim, förbereder den en ny fredens och harmoniens regim. Detta i enlighet med den gamla heraklitska formeln, som Marx citerar: »Freden är endast en form, en sida av kriget. Kriget är endast en form, en sida av freden. Man får inte sätta den ena mot den andra. Det som i dag är strid är början till morgondagens försoning.»

Den moderna tanken på motsatsernas identitet återfinnes även i denna andra beundransvärda gestaltning hos marxismen: Människligheten har ända hitintills letts av så att säga historiens omedvetna makt, ända hitintills har det inte varit människorna som själva fört fram sin utveckling. De röra sig, men det är den ekonomiska omvälvningen som leder dem. De tro sig skapa händelserna eller förmena sig vegetera och alltid stå och stampa på samma ställe, men de ekonomiska omvandlingarna försiggå, utan att de äro medvetna därom, och inverka på dem utan deras vetskap. Människligheten har varit så att säga en sovande resenär, som burits fram av flodströmmen utan att bidra till rörel-

sen eller åtminstone utan att göra sig reda för kosan och då och då vaknat och märkt att landskapet förändrats.

Nåväl, när den socialistiska revolutionen förverkligats, när klassernas antagonism upphört, när människorna gemensamt blivit herrar över de stora produktionsmedlen och anpassat dem efter sina kända och fastställda behov, då ryckes mänskligheten ur den långa medvetlösa period, där den sedan sekler vandrar, driven av omständigheternas blinda tvång, och inträder i det nya skede, där människan i stället för att vara omständigheternas tjänare skall leda deras gång. Men detta kommande, av fullt medvetande och full klarhet präglade skede har icke varit möjligt utan en lång period av omedvetenhet och dunkel.

Om människorna i historiens övissa gryning hade velat med medveten beräkning reglera händelsernas och tingens gång, skulle de helt enkelt ha motsatt sig dessa händelsers gång och förspilt framtidens resurser. Och eftersom de i förtid velat handla fullt medvetet, skulle de ha avhändert sig möjligheten att någonsin handla fullt medvetet. Det skulle ha gått dem som ett barn, som, därför att man i förtid väckt det till fullt medvetet och förnuftigt reflekterande liv och icke låtit den omedvetna utvecklingen av dess organiska liv och de första yttringarna av dess moraliska liv naturligt framväxa, skulle ha blivit oförmöget att sedermera tänka, enär det i sin spädaste ålder gjorts till tänkare.

För Marx var detta omedvetna liv själva villkoret och förberedelsen för det kommande medvetna livet. Sålunda åvägbringar historien ytterligare lösningen av en väsentlig motsägelse. Nåväl — jag frågar, om inte denna metod att försona motsatserna och syntetisera motsägelserna kan och bör, utan försyndelse mot marxismens anda, drivas ännu längre och en fundamental försoning mellan den historiska materialismen och idealismen i deras tillämpning på historiens utveckling sökas.

Märk nu i vilken anda — jag ber er överse med denna långa inledning, men det finns ingen specialfråga, som kan lösas utan att man ser den utifrån en allmän filosofisk uppfattning — märk nu i vilken anda jag söker denna försoning mellan den materialistiska historieuppfattningen och den historiska och moraliska idealismen.

Jag vill inte anvisa vardera dess giltighetsområde, jag vill inte säga, att det finns ett område av historien, som behärskas av den ekonomiska nödvändigheten, ett annat, som ledes av en ren idé, ett begrepp, t. ex. humanitetens, rättvisans eller rättens idé. Jag vill inte resa en skiljemur mellan den materialistiska och idealistiska historieuppfattningen. Jag förstår, att de böra genomtränga varandra på samma sätt som i människans organiska liv den cerebrala mekaniken och medvetandets spontaneitet genomtränga varandra.

Jag påstår, att det i hjärnan inte finns en enda rörelse, som icke mer eller mindre klart motsvarar

ett medvetenhetstillstånd. Och om man kunde öppna hjärnan och följa de oändligt fina rörelser, som där försiggå, utlösas och förknippas, så skulle man i det fysiologiska kunna följa hela det psykologiska arbetet i vårt tänkande, våra föreställningar och viljeyttringar. Och dock finns där en egendomlig antinomi, som lösts av livet, utan att vi synas ana det.

Vad är det manne som bestämmer min tanke i det ögonblick jag talar?

Den bestämmes av en föregående tanke, med vilken den hänger logiskt samman, och alla våra tankar sammankedjas med varandra enligt vissa logiska, intelligibla förhållanden, vare sig dessa äro likhets-, motsats- eller kausalitetsförhållanden.

I våra tankars väv finns alltså synbarligen ett inslag av logiska krafter, och vidare, det ser ut som om hela min medvetna andliga verksamhet i detta ögonblick bestämmes av en idé om det kommande.

Om jag i detta ögonblick uttalar ord, så är det emedan den tanke, jag i denna stund uttrycker, logiskt förts fram av en föregående tanke och av hela raden av föregående tankar. Men det är också emedan jag i det kommande vill förverkliga, vad jag ser framför mig, nämligen ett syfte, en avsikt, ett mål. Därför att jag vill ernå en fullständig bevisning, länkar jag i detta ögonblick mina tankar i den riktning, de följa. Därför synes min nuvarande tanke, på samma gång den är bestämd av serien av föregående tankar, vara framkallad av en idé om det kommande.

I den fysiologiska, mekaniska utvecklingen av hjärnrörelserna däremot är den rörelse, som i ögonblicket beledsagar den tanke, jag uttrycker, bestämd endast av en föregående rörelse. Så är, medborgare, vårt liv på samma gång fysiologiskt och medvetet, på samma gång mekaniskt och spontant. I hjärnrörelsernas förknippning är det närvarande bestämt endast av det föregående, medan i idéernas, de medvetna föreställningarnas förknippning det närvarande synes bestämt av det kommande.

Man skulle alltså kunna säga, att det råder en absolut motsägelse mellan det sätt, varpå mitt cerebrala liv fungerar, och det sätt, varpå den medvetna utvecklingen av våra idéer och tankar äger rum.

Ehuru det alltså finns en uppenbar antinomi mellan dessa tvenne sätt, dessa tvenne synpunkter, är dock syntesen, försoningen mellan dem faktisk, och det finns inte en enda av mina tankar, som icke motsvaras av en hjärnrörelse, liksom det inte finns en enda hjärnrörelse, som icke motsvaras av åtminstone grodden till en tanke.

Samma gäller nu historien. På samma gång ni kan förklara alla historiska företeelser genom den blotta ekonomiska utvecklingen, så kan ni också förklara dem genom mänsklighetens oroliga och eviga åtrå efter en högre existensform. Och för att nu precisera frågan, så se här, medborgare, huru enligt min mening problemet ligger, se här de kompletterande förklaringar, jag nödgas begära av marxismens teoretiker.

Marx säger: Människans hjärna skapar icke ur sig själv en rättsidé, som vore tom och ihålig. Mänsklighetens hela intellektuella och moraliska liv är bara en reflex i människohjärnan av de ekonomiska företeelserna.*

Välän, jag underskriver detta. Ja, mänsklighetens hela intellektuella, moraliska och religiösa liv är endast reflexen i människohjärnan av de ekonomiska företeelserna. Men människohjärnan finns där likvisst. Alltså finns mänsklighetens cerebrala preformation.

Mänskligheten är en produkt av en lång fysiologisk utveckling, som har föregått den historiska utvecklingen, och när människan i enlighet med denna utveckling höjde sig över det närmast lägre djurstadiet, så fanns redan i den vardande mänsklighetens hjärnanlag vissa predispositioner och tendenser.

Vilka voro dessa?

Först och främst fanns förmågan av vad jag skulle vilja kalla ointresserade förnimmelser. I samma mån man stiger upp på det animaliska livets skala konstaterar man, att de rent egoistiska

* Här ger Jaurès åt Marx' uppfattning en formulering, som mig veterligen icke har stöd i någon av Marx' skrifter. Det må endast erinras om företalet till »Kritik der politischen Oekonomie» där Marx om sambandet mellan produktionsförhållandena och den andliga livsprocessen lämnar en förklaring, som uteslute möjligheten att i hans mun lägga, att »mänsklighetens hela intellektuella och moraliska liv är bara en reflex i människohjärnan av de ekonomiska företeelserna.»

förnimmelserna så småningom underordna sig de estetiska och ointresserade förnimmelserna. På det animaliska livets lägre stadier äro synen och hörseln föga utvecklade. Det som däremot är utvecklat är lukten, gripförmågan, smaken, d. v. s. alla de sinnen, som förnämligast inciteras av rov, alla de sinnen, som incitera den fysiska och egoistiska driften. I den mån man däremot följer det animaliska livet uppåt, ser man huru hörselsinnet och synsinnet utveckla sig. Det är visserligen sant, att det är genom synen, som djuret får en bild av det byte, det skall gripa, men samtidigt får det många andra bilder, som icke kunna framkalla dess djuriska affekter. Om det genom hörseln uppfattar många buller och ljud, som kunna förhjälpa det att komma bytet på spåren eller kunna varsko det för fara, så uppfattar det också genom hörseln mångahanda harmonier, som icke stå i något omedelbart samband med dess fysiska affekter och villkoren för dess trygghet. Genom den brokiga synen av bilder, som gå utöver dess omedelbara djuriska sensibilitet, och genom hörsselförnimmelser, som gå utöver det omedelbara djuriska behovet, ter sig världen för djuret även under en annan form än kampen för tillvaron. Det finns redan hos djuret ett behov av, en glädje och tjusning över ljuset. Det erfar redan behov av, glädje och förnöjelse över det melodiska och harmoniska. Ur det rent egoistiska organiska livets djup spirar så småningom det estetiska och ointresserade sinnet, och i den djupa skogen, som susar av toner och genom-

silas av ljusstrålar, drager världen som en konung in i djurets liv.

Utom detta ursprungliga anlag, som djurmänniskan förde med sig vid den långa ekonomiska utvecklingens början, fanns också den redan hos själva djuren vaknade förmågan att fatta det allmänna i det enskilda, arttypen i det individuella, och att hitta genuslikheten i de individuella olikheterna.

Hos de andra individer, hon möter, och med vilka de ekonomiska lagarnas utveckling bringar henne i kontakt, ser den individuella människan, djurmänniskan, icke bara henne förbundna eller fientliga krafter utan även befryndade krafter, och därvid vaknar hos henne en första instinkt av anande sympati, som genom den fattade och konstaterade likheten sätter henne i stånd att ana och känna de andras glädje, ana och erfara deras lidanden. Redan från början av hennes liv finner man vid sidan av den brutala egoismen denna sympatiska känsla, som förbereder alla människors förbrödring efter århundradens strider.

Från sitt livs början, ja, före den första yttringen av sitt tänkande, har människan slutligen vad man kan kalla enhetssinnet. Den första yttringen av hennes intellektuella verksamhet är ett återförande av alla varelser, alla former och alla krafter på en obestämt anad enhet. Därför kan man förstå, att människan från första stund är en metafysisk varelse. Ty metafysikens väsen är sö-

kandet efter en total enhet, i vilken alla företeelser inbegripas och alla lagar inneslutas.

Beviset för detta primära enhetssinne ligger i språkets spontana skapelse med dess hierarki av ord, som endast representera hierarkier av varandra inneslutande idéer, med dess verbala kategorier, som uttrycka intellektuella kategorier.

In summa: jag ger Marx rätt i att hela den yttre utvecklingen endast är en reflex i hjärnan av de ekonomiska företeelserna, men dock under den förutsättningen, att det redan i hjärnan i form av det estetiska sinnet, den anande sympatien och enhetsbehovet finns fundamentala krafter, som spela in i det ekonomiska livet.

Jag ber eder än en gång lägga märke till, att jag icke sidoordnar de intellektuella och ekonomiska krafterna och att jag icke vill återställa denna förbindelse av historiska faktorer, som vår värderade vän Gabrielle Deville för några månader sedan med sådan styrka sprängde. Nej, jag vill icke detta sidoordnande, men jag påstår det vara omöjligt, att de konstaterade ekonomiska företeelserna intränga i människohjärnan utan att där sätta i rörelse dessa ursprungliga krafter, som jag nyss analyserade. Det är just därför, som jag inte kan i likhet med Marx anse, att de religiösa, politiska och moraliska begreppen endast äro reflexer av de ekonomiska företeelserna. I människan äger rum en så innerlig sammansmältning av hennes väsen och den ekonomiska miljön, att det är omöjligt att skilja det ekonomiska livet från det moraliska. För att bringa

dem i ett subordinationsförhållande måste man först och främst lösgöra dem från varandra. Men detta lösgörande är omöjligt. Lika litet som man kan hugga isär människan och tudela henne i ett organiskt och ett medvetet liv, lika litet kan man hugga isär mänsklighetens historia och i densamma särskilja det ideella och ekonomiska livet. Detta är min ståndpunkt, som jag finner delvis bekräftad i den grekiska filosofien.

De grekiska filosofernas utgångspunkt var icke ett fastställande av de ekonomiska antinomierna, de lagar som bestämma ordningen i samhället, motsättningen och försoningen mellan fattiga och rika, för att sedan på universum överföra sina iakttagelser över de ekonomiska förhållandena. Nej, de sammanfattade i en och samma syn, i en och samma uppfattning de ekonomiska och naturliga företeelserna. Se på Herakleitos, Empedokles och Anaximandros. De fastställa i enhetliga formler elementens förbindelser och motsatser och att dessa element tillhöra naturen. Varmt och kallt, ljust och mörkt, eller i den fysiologiska organismen: friska och sjuka, eller i det intellektuella livet: fullkomligt och ofullkomligt, likt och olikt. De göra en enhetlig sammanställning av dessa motsatser, vare sig de lånats från naturen eller samhället, och hos Herakleitos är det själva uttrycket »kosmos», som på en gång utsäger den ur motsatsernas försoning framgående världsordningen och den ur partiernas försoning framgående statsordningen. I en enda syn gripa de grekiska tänkarne den ur det

naturliga kaos framgående världsordningen och den ur det sociala kaos framgående statsordningen.

Då jag i några, på en gång för många och för få, ord endast kan snudda vid spørsmålet, nöjer jag mig med att till de marxistiska teoretikerna ställa ännu en anhållan om förklaring, och jag formulerar frågan sålunda:

Vilken mening ha de, om de ha någon (och därpå är jag viss), om riktningen hos den ekonomiska och mänskliga utvecklingen?

Det räcker inte bara med att säga, att en produktionsform följer på en annan. Det räcker inte bara med att säga, att slaveriet följt på människoätandet, livegenskapen på slaveriet, lönarbetet på livegenskapen, och att den kollektivistiska eller socialistiska samhällsordningen skall följa på lönarbetet. Nej, man måste ge ytterligare besked. Föreligger en evolution eller progress? Och antaget att en progress föreligger — vilken är då den avgörande och sista idé, på vilken man mäter den mänskliga utvecklingens olika former? Och vidare: om man vill utmönstra denna utvecklingsidé såsom alltför metafysisk — varför har då den historiska processen reglerats sålunda från den ena formen till den andra, det ena ekonomiska skedet till det andra, från människoätandet till slaveriet, från slaveriet till livegenskapen, från livegenskapen till lönarbetet, från lönarbetet till socialistsamhället, och icke på något annat sätt? Varför, på grund av vilken drivkraft — jag säger inte på grund av vilket försynens beslut, eftersom jag står på den

materialistiska och positivistiska historieuppfattningens grund — har den mänskliga utvecklingen från form till form gått just i denna riktning och icke i någon annan?

För mitt sätt att se är skälet härtill enkelt, om man vill tillskriva människan aktivitet som mänskliga, d. v. s. aktiviteten av de mänskliga ursprungliga krafter, varom jag talat.

Just därför att produktionsförhållandena ha avseende på människor, så finns det inte en enda produktionsform, som icke i sig innesluter en väsentlig motsägelse, så länge människornas fulla frihet och fulla solidaritet icke förverkligats.

Spinoza har på ett beundransvärt sätt uppvisat den inre motsägelsen i varje självhärskaredöme, i varje politisk och social exploatering av människan genom människan, och han har därvid icke ställt sig på den abstrakta rättens ståndpunkt utan visat, att man här står inför en faktisk motsägelse. Antingen bringar självhärskaredömet dem, vilka det förtrycker, så mycket ont, att de icke längre väja för de eventuella följderna av ett uppror, och då resa sig de förtryckta mot förtryckaren, eller ger förtryckaren ett relativt fritt spelrum åt sina underhavandes behov och instinkter och fostrar dem på så sätt till frihet. I varje fall måste sålunda självhärskaredömet försvinna på grund av krafternas eget spel, emedan dessa krafter äro människor.

Samma gäller, så länge exploateringen av människan genom människan icke upphört. Utomör-

dentligt träffande har Hegel härom yttrat: »Den väsentliga motsägelsen i varje politiskt eller ekonomiskt förtryck består däri, att det är tvunget att som viljelösa verktyg behandla människor, som — vilka de än äro — aldrig finna sig i att nedsjunka till viljelösheten hos materiella maskiner.» Märk, att denna motsägelse är på en gång en logisk och faktisk motsägelse.

Det är en logisk motsägelse, emedan det råder en motsättning mellan själva begreppet människa, d. v. s. ett sinnligt självverksamt, tänkande väsen, och begreppet maskin. Det är en faktisk motsägelse, emedan man, genom att begagna det levande verktyget människan såsom ett dött verktyg, kränker själva den kraft, varav man vill begagna sig, och därför hamnar i en social mekanism, som är disharmonisk och ohållbar. Därför att denna motsägelse kränker på en gång människans begrepp och själva den mekaniska lag, enligt vilken människan såsom kraft kan utnyttjas, är den historiska processen på en gång en medvetandets idealistiska protest mot de samhällsordningar, som nedtrycka människan, och en automatisk reaktion av de mänskliga krafterna mot varje ohållbar och kränkande samhällsordning. Vad var människoätandet? Det var en dubbel motsägelse. Ty genom att tvinga en människa att strypa en annan, där det icke förelåg en kampens eggelse, förövades ett våld på denna ursprungliga sympatiska instinkt, varom jag talat: alltså en moralisk motsägelse. Och vidare, det förvandlade människan, som har en viss fallenhet för

det ordnade arbetet, för produktionen, till ett slags villebråd, hos vilket endast köttet är till nytta: alltså en ekonomisk motsägelse. Slaveriet måste följaktligen träda i stället, emedan människans förvandlande till husdjur var mindre kränkande för den sympatiska instinkten, och emedan husbondens intresse därigenom mera främjades, i det han hade större valuta av människans arbete än av hennes kött.

Man skulle lätteligen kunna uppvisa samma sak beträffande slaveriet, livegenskapen och lönarbetet. Man förstår följaktligen, att, eftersom hela den historiska utvecklingen är resultatet av en väsentlig motsägelse mellan människan och det bruk, som göres av henne, denna utveckling tenderar liksom till ett slutmål till en ekonomisk ordning, där bruket av människan harmonierar med hennes väsen. Det är här mänskligheten, som under ekonomiska former, vilka allt mindre och mindre stå i strid med dess väsen, förverkligar sig själv. Det finns i mänsklighetens historia icke blott en nödvändig utveckling, utan även en förnuftig riktning och en ideell mening. Genom hela den långa raden av sekler kunde människan endast sträva efter rättvisan, så länge hon strävade efter en samhällsordning, som var mindre stridande mot hennes väsen än den nuvarande, en ordning, som förberetts av den nuvarande, och sålunda har utvecklingen av hennes moraliska föreställningar bestämts av de ekonomiska förhållandenas utveckling, men samtidigt har mänskligheten i och under dessa varandra

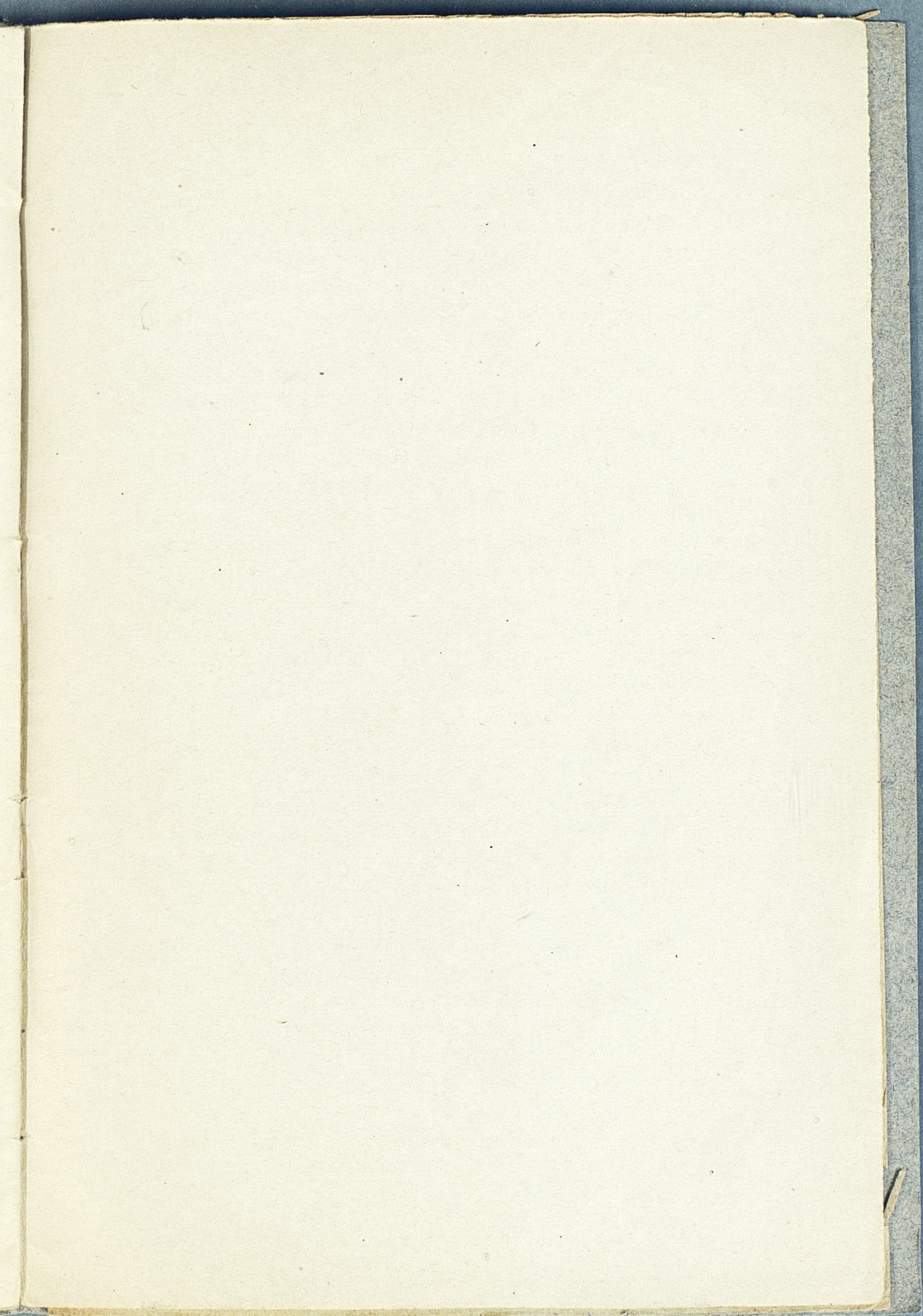
avlösande samhällsformer städse sökt och bejakat sig själv, och trots olikheten i miljöer, tidsförhållanden och ekonomiska anspråk är det samma andedräkt av klagan och hopp som går från slavens, den livegnes och proletärens mun. Det är denna mänsklighetens odödliga andedräkt som är själva den själ, man kallar rätten. Det är alltså icke nödvändigt att sätta den materialistiska och idealistiska historieuppfattningen mot varandra. De sammanflyta i en enhetlig och oupplöslig utveckling. Ty lika litet som man kan lösgöra människan från de ekonomiska förhållandena, lika litet kan man lösgöra de ekonomiska förhållandena från människan. Och på samma gång historien är en företeelse, som lyder en mekanisk lag, är den en strävan, som förverkligas efter en ideell lag.

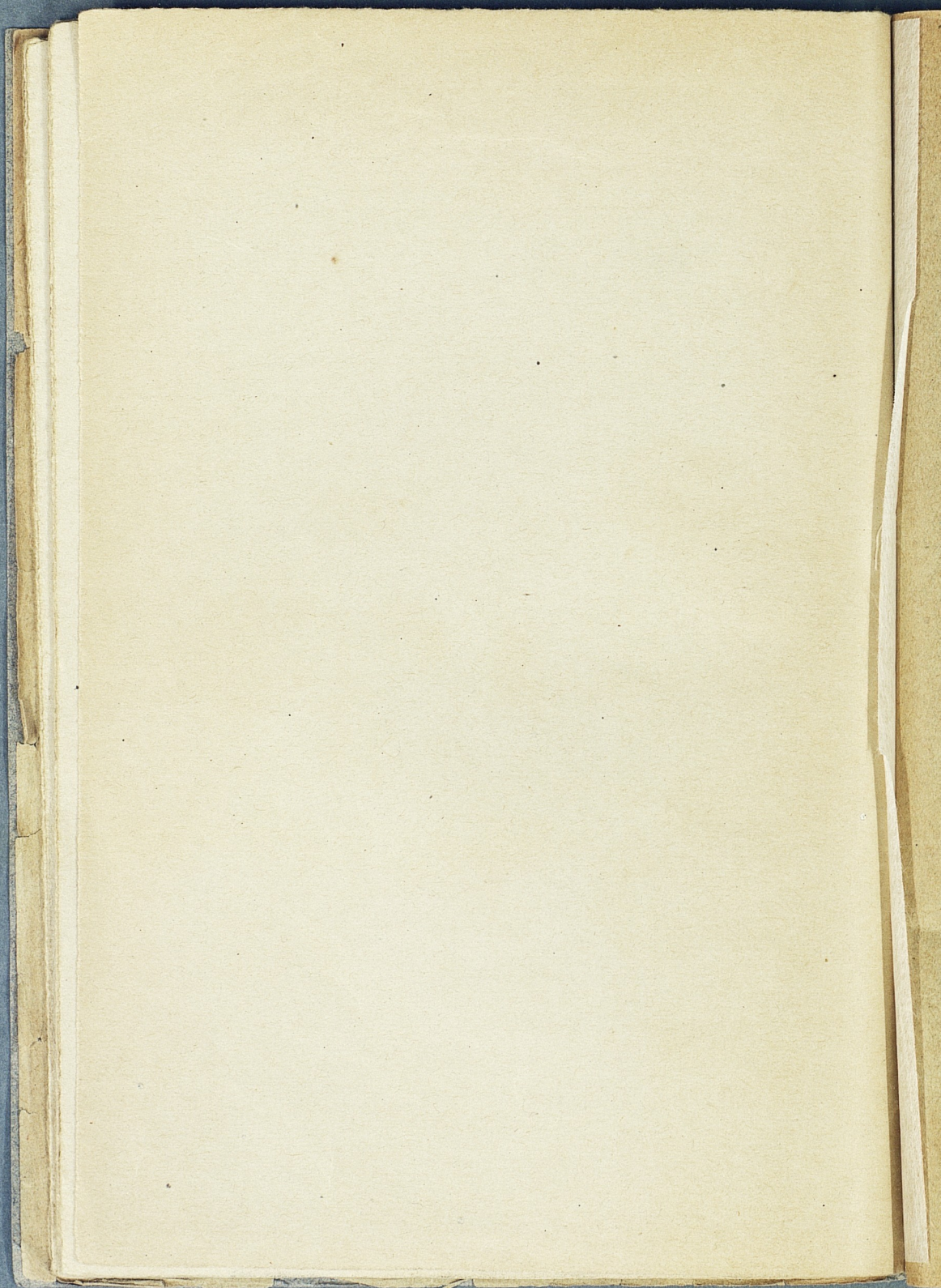
Och när allt kommer omkring: är det inte på samma sätt med all utveckling i livet som med utvecklingen i historien? Livet har tvivelsutan fortskridit från en form till en annan, en art till en annan, endast under den dubbla inverkan av miljön och de omedelbart föregående biologiska betingelserna, och hela livets utveckling är möjlig att materialistiskt förklara, men på samma gång kan man säga, att den ursprungliga livskraften, koncentrerad i de första levande cellerna, och de allmänna planetariska existensvillkoren från första början bestämde den allmänna utvecklingsgången och så till sägandes livets plan på vår planet. Sålunda ha de otaliga varelser, som utvecklats, samtidigt lytt under en lag och genom en hemlig strävan medverkat till för-

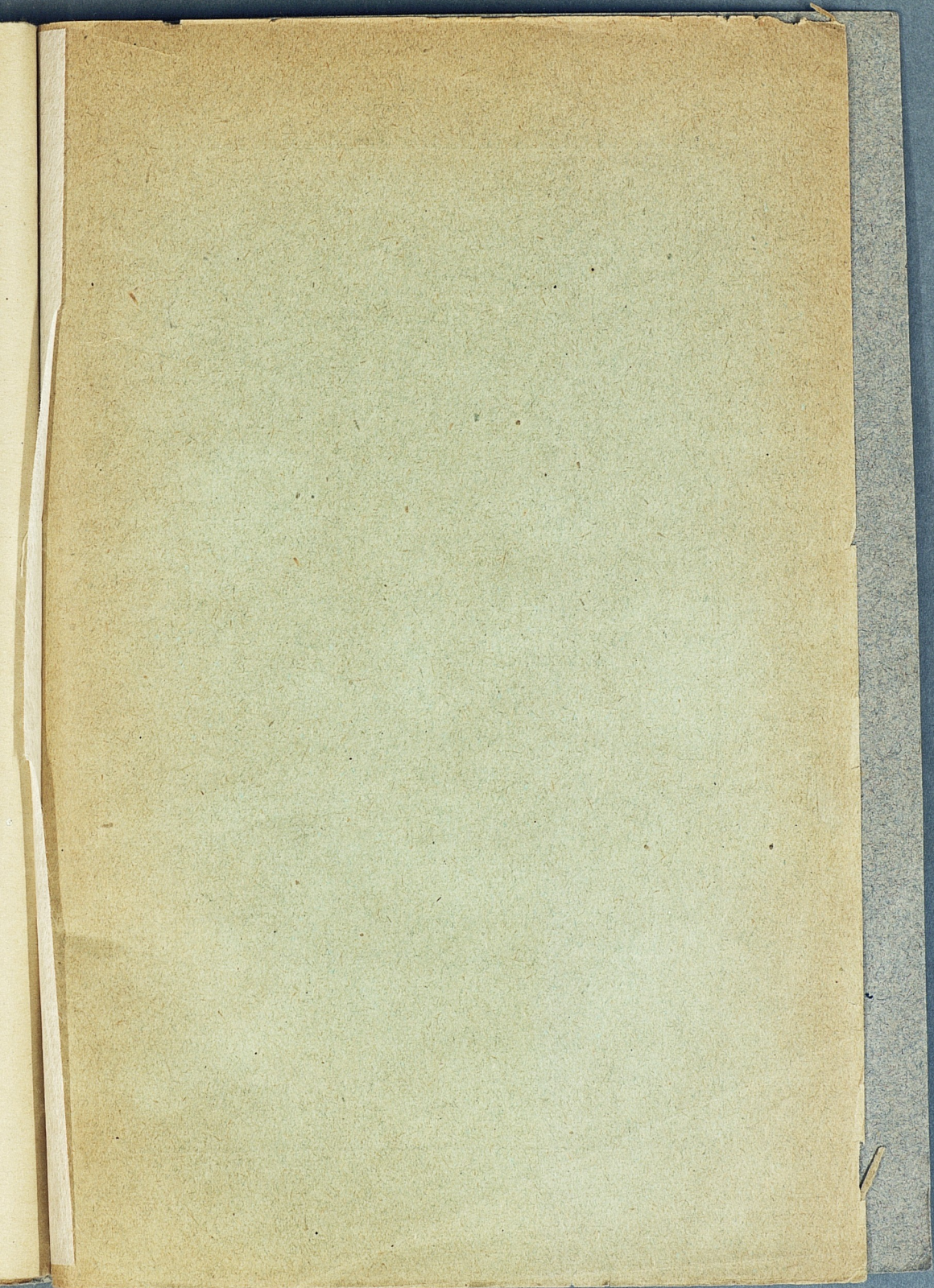
verkligandet av en plan för livet. Det fysiologiska och historiska livets utveckling har sålunda på en gång blivit idealistisk och materialistisk. Och den syntes, som jag föreslår eder, sammanhänger med en allmännare syntes, som jag endast kan antyda, icke bindande bekräfta.

Men för att återkomma till den ekonomiska frågan — har manne inte Marx själv i sin historieuppfattning återinfört idén, idealets, framstegets, rättens begrepp? Han förutsäger icke bara socialistsamhället som en nödvändig följd av den kapitalistiska samhällsordningen. Han visar även, att det i socialistsamhället blir ett slut på denna klasskamp, som uttröttar mänskligheten. Han visar även, att då först förverkligar människan det fulla och fria livet, att arbetarna där äga på en gång arbetarens andliga rörlighet och lantmannens lugna styrka, och att mänskligheten, lyckligare och ädlare, skall stå på en förnyad jord.

Innebär manne icke detta, att ordet rättvisa har en mening t. o. m. i den materialistiska historieuppfattningen, och manne inte den försoning mellan materialistisk och idealistisk historieuppfattning, jag föreslår, när allt kommer omkring vinner eder anslutning?

Nya aktuella skrifter:

Arbetarne, fosterlandet och armén.

Tre kapitel ur L'armée Nouvelle av Jean Jaurès.
Med förord av Hj. Branting. 1 krona.

Stormklockepolitiken

under kritisk granskning
av P. Albin Hansson och Gust. Möller.
1 krona.

Marx eller Lindhagen?

av Artur Engberg. 30 öre.

Skiljas eller hålla samman?

Ett svar på Fr. Ströms och Z. Höglunds inlägg i
den socialdemokratiska inbördesdebatten
av P. Albin Hansson. 20 öre.

Internationell ordningsmakt

av Erik Palmstierna. 40 öre.

Arbetarna och folkskolan

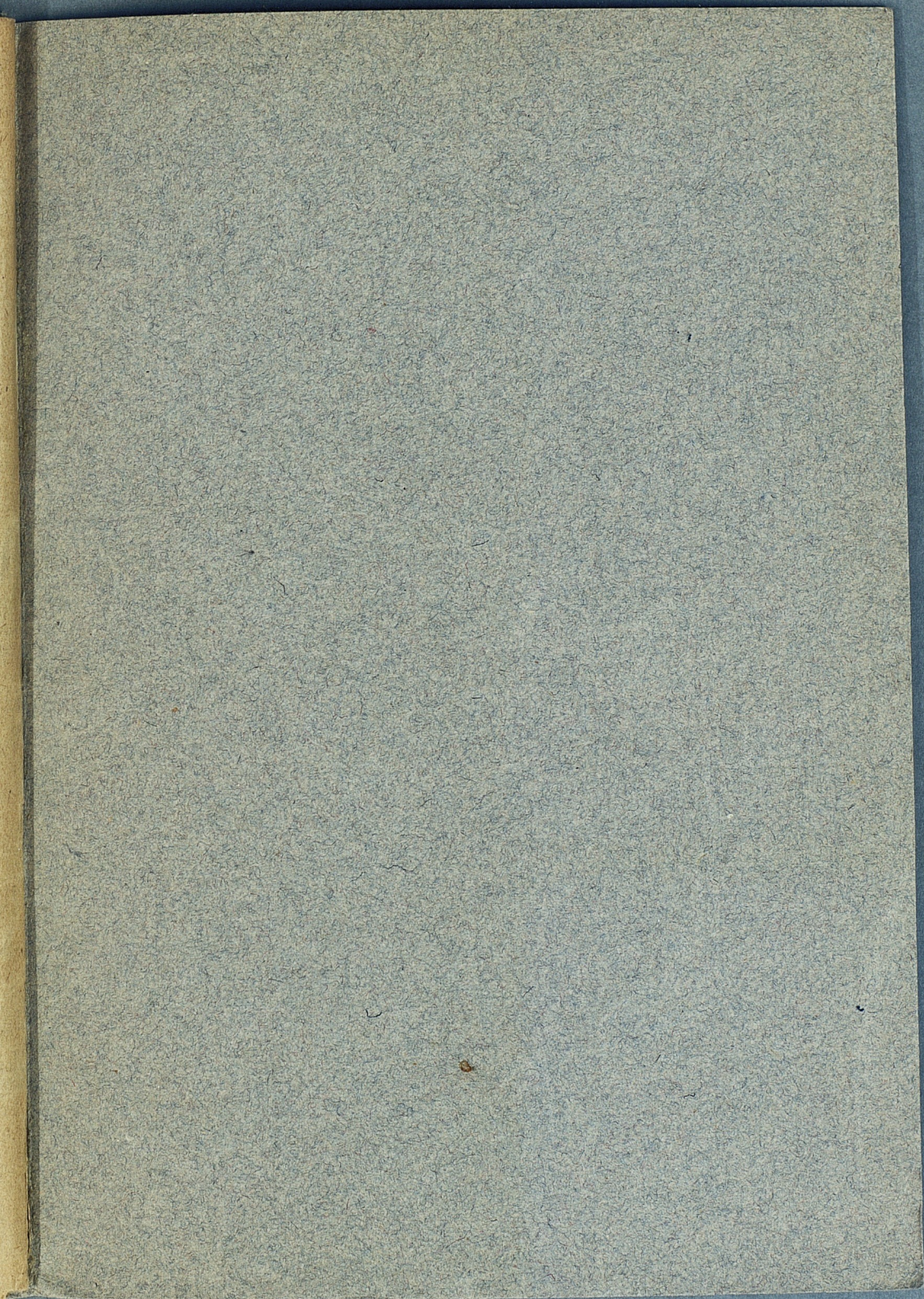
av Nils Helger. 25 öre.

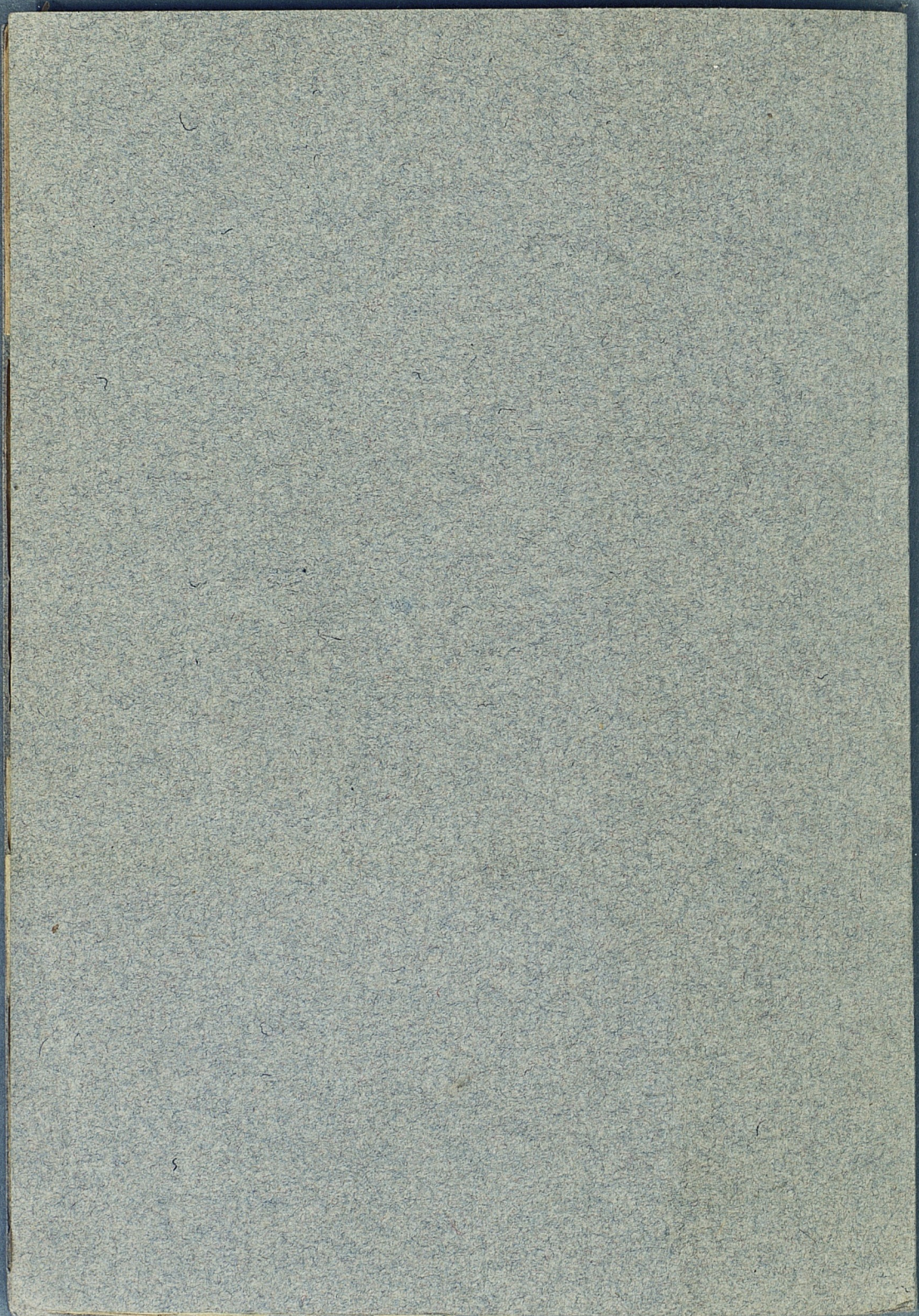
Den ärftliga regeringsmakten.

Dess natur och verkningar
av Carl Lindhagen. 30 öre.

Rekvirera från

Tidens förlag, Stockholm.

www.books2ebooks.eu